

Dachten velen dat de verkiezingsuitslag van 22 januari jl. een terugkeer betekende naar een nieuwe fase van politieke stabiliteit, deze formatie toont wel aan dat dit absoluut niet het geval is. Hoewel het niet de eerste keer is dat in een formatie een breuk ontstaat tussen onderhandelende partijen om meerdere redenen heeft deze breuk extra zware gevolgen. Juist na de zeer onrustige periode, die we in 2002 hebben gehad, zou het wenselijk zijn als er een stabiele regering gevormd kon worden met niet alleen brede steun in de Kamer, maar ook in het land. Er zullen moeilijke beslissingen genomen moeten worden en dan is het belangrijk dat er echt vertrouwen is in de politici die het beleid moeten gaan uitvoeren. En voor zover dat op 22 januari er was, sindsdien is dat fors achteruitgegaan. Met name Balkenende en het CDA hebben in de afgelopen drie maanden, en met name de laatste weken fors schade opgelopen.

Het vertrouwen van de kiezers in de politiek was rond de val van het kabinet gedaald naar 4.8. Bij de verkiezingen was dat opgelopen naar 5.8. Inmiddels is het gedaald naar 4.5. De laagste score die we in het kader van ons onderzoek voor "Stem van Nederland" sinds september 2002 gemeten hebben. Balkenende stond voor de val van het kabinet op 6.5. Bij de verkiezingen was dat nog ruim 6.0. Bij het begin van de oorlog in Irak daalde dit naar 5.3 en nu is het 4.5 geworden. Bos, die rond de verkiezingen nog op 6.0 stond, was door Irak ook al gedaald naar iets meer dan 5.0. Nu is het 4.8. En Zalm was direct na de val van het kabinet van 6.5 gedaald naar iets minder dan 5.5. Daar staat hij nu nog steeds op. Opmerkelijk is dat zelfs de kiezers van de desbetreffende politici nog amper een 6 scoren. In geen enkele van onze vooraanstaande politici hebben de kiezers dus echt meer vertrouwen. Op de vraag of Balkenende premier moet blijven antwoordt nog maar een derde van de kiezers positief. Dat linkse kiezers dat niet meer doen is vrij logisch, maar ook bij VVD-kiezers is de meerderheid ervoor dat Balkenende niet de premier wordt van een volgend kabinet. En onder de VVD- en LPF-kiezers is een zakenkabinet momenteel gewenster dan welke combinatie van partijen dan ook.

En onder deze omstandigheden moet als het ware de formatie opnieuw beginnen. Het meest waarschijnlijk is nu wel een combinatie tussen CDA+VVD met een derde partij (LPF of D66), maar de grote vraag is of dit een regering zal zijn die kan voorkomen dat er grote onrust in de samenleving zal ontstaan. En misschien moeten we op den duur zelfs concluderen dat die onrust in feite al sinds begin 2002 duidelijk was en hooguit even niet zichtbaar was rondom de verkiezingen van januari 2003.

De linkse kiezers spreken nu hun voorkeur uit voor een Paarse coalitie (!). CDA wil het meest een combinatie CDA+VVD+D66 en de VVD-kiezers prefereren de combinatie CDA+VVD+LPF. Natuurlijk is het zo geweest dat onder min of meer vergelijkbare omstandigheden in 1982 ook een CDA+VVD regering is aangetreden. Maar Lubbers slaagde er toen in om bij de CDA- +VVD-kiezers (en een klein deel van de progressieve kiezers) voldoende vertrouwen op te wekken in zijn leiderschap. Balkenende had in mei 2002 een goede uitgangspositie. En ondanks de val van zijn kabinet in oktober 2002 was zijn positie in januari 2003 bij de verkiezingen nog vrij sterk. In de afgelopen periode is hij die positie duidelijk kwijtgeraakt en de vraag is of het verloop van de formatie in de komende tijd zijn positie onder het electoraat zal versterken.

Ik denk dat de vertrouwenscrisis in Nederland dieper zit dan menigeeen denkt. Fortuyn was geen incident, maar een uiting van onvrede onder grote groepen in de samenleving met de wijze waarop ons openbaar bestuur functioneert. Het gebrek aan daadkracht. Niet aangesproken kunnen worden op het resultaat. Besluitvorming in achterkamertjes. Het democratisch systeem dat slechts op indirecte wijze bepaald wie er gaat besturen en wie de leiders worden (premier, burgemeester, politieke leiders in partijen). En in plaats op een nieuwe of vernieuwende wijze aan de slag te gaan, gingen de bestaande politieke partijen in feite over tot de orde van de dag. En hoewel Balkenende in april 2002 vond dat een regeerakkoord op een A4tje zou moeten kunnen, is die wens ver achter de horizon verdwenen. Na de val van het kabinet besloten CDA en VVD niet om het Strategisch Akkoord tot inzet te maken van verkiezingen die begin december 2002 dan gehouden konden worden. (Ik ben ervan overtuigd als ze dat gedaan hadden dan had CDA+VVD zeker de meerderheid gekregen). Het werden “normale” verkiezingen met een “normale” formatie. En nu zit men echt met de gebakken peren.

Ik denk niet dat die vertrouwenscrisis tot een nieuwe Fortuyn en een nieuwe LPF zal leiden. Maar de maatschappelijke onrust zal sterk toenemen met alle gevolgen van dien. En ik denk dat die ingrijpender zal zijn dan die uit de jaren zeventig en tachtig. Soms gebeurt het dat politici bij extreme omstandigheden (zoals een dreigende oorlog) besluiten een ander soort kabinet te maken dan een normaal kabinet. Een kabinet dat dan de problemen die er liggen aan kan pakken met een brede steun in politiek en samenleving. Wellicht komt zo'n moment naderbij. Waarbij een aantal grote problemen waarvoor we als samenleving staan, inclusief een ingrijpende vernieuwing van ons politieke systeem, aangepakt kan worden. Zoiets kan beter goedschiks dan kwaadschiks gebeuren.